

Research Paper

Children's Gender Identity among Families in Tehran: A Study in Psychological Anthropology

Azin Mohammadi¹, Mohtaram Nemat Tavousi^{2*}, Jabar Rahmani³

1.M.A of Clinical Psychology, Department of Psychology, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Associate Professor of Psychology, Department of Psychology, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

3. Associate Professor of Anthropology, Department of Cultural Studies, Institute for Cultural, Social and Civilization Studies, Tehran, Iran.

<https://doi.org/10.22034/scart.2025.139752.1364>

Received: September 19, 2023

Accepted: February 6, 2024

Available Online: March 23, 2025

Keywords: psychological anthropology, symbolic interactionism, gender identity, schema, social temporality.

Abstract

This study aims to examine cultural and gender patterns that are transmitted to children through verbal and non-verbal gestures. These gestures shape children's gender identity. The theoretical approach is based on the opinions of Herbert Mead, emphasizing the concepts of Mind, Self, and Society. The method of this research is a collection of Anthropological data including ethnography, interviews, and participatory observation. In general, six research fields were selected by purposive sampling from the families of the first district of Tehran and were studied using qualitative methods including observation and interview. The method of data analysis related to interviews is based on thematic analysis. The results of the research show that parents or close caregivers, due to the influence of cultural patterns, transfer gender values to children which shape the children's gender identity and their interactions. Also, the findings of the field indicate that the relationship between parents and children can affect different dimensions of children's gender identity. These dimensions include gender classification, gender pressure, gender deprivation, and gender intergroup prejudice. Each of these categories leads to the child's gender schema. Gender schema is related to a set of patterns and rules that shape the child's interaction with the outside and inside world. This means that children based on their gender schema in the presence of the stimulus and with the cultural processes that act as mediators, adopt the behavior appropriate to their gender.

Mohammadi, A., Nemat Tavousi, M., Rahmani, J., (2025). Children's gender identity among families in Tehran: A study in psychological anthropology. *Sociology of Culture and Art*, 7 (1), 115-131.

Corresponding author: Mohtaram Nemat Tavousi

Address: Department of Psychology, South Tehran Branch, Islamic Azad University

Email: Nemattavousi@yahoo.com

Children's gender identity among families in Tehran: A study in psychological anthropology

Extended Abstract

1- Introduction

In recent years, social science researchers have been attempting to focus on sex as a biological difference and gender as differences in masculine and feminine characteristics. From this perspective, gender is a set of feminine and masculine characteristics that create individuals' gender identity and affect intra-group and inter-group communications. Based on Psychology, the formation of gender identity in children occurs until around the age of three and is stabilized between the ages of six and ten. Children after defining themselves in specific classifications, become aware of their gender characteristics, which subsequently affects their behavior. Therefore, if gender is considered a social and cultural construct, the values transmitted to children during social temporality, shape gender identity and regulate interactions with their surroundings. Due to the integration of gender values with cultural background and the importance of interaction with others through cultural mediators, focusing on psychological factors is not sufficient in the formation of gender identity. This is because drawing conclusions about a child's gender awareness based on psychological questionnaires means prejudice based on predetermined criteria. Meanwhile, the child is not separate from their cultural context, and the values transmitted to them through interactions and interpersonal relationships are significant.

2- Methods

This research investigates the formation of gender identity through the interaction between children and their caregivers. Interpersonal communications and interactions, consisting of verbal and non-verbal symbols, serve as one of the ways for the transmission of gender identity from caregivers to children. Therefore, participatory observation and ethnography are used to examine non-verbal gender gestures, and semi-structured interviews are conducted to study verbal gender gestures. The method of data analysis related to interviews is based on thematic analysis. Based on the research objective, the research field consists of families in Tehran, in the first district of Tehran, who have a daughter and a son or both. From a psychological perspective, the formation of gender identity in children occurs until around the age of three and stabilizes between the ages of six and ten. Hence, the children studied in this research fall within this age range. The sampling in this research was purposive, and data collection continued until theoretical saturation.

3- Findings

The findings of this study, obtained through coding and ethnography, consist of different dimensions of gender that impact children's gender identity and gender presentation. Gender schema refers to the formation of a set of patterns and rules that influence an individual's thinking, feelings, and behavior, shaping their interaction with the external and internal world. This means that individuals, based on their gender schema, adopt behaviors that are consistent with their gender in the presence of stimuli and through mediating cultural processes.

Based on the coding resulting from interviews and ethnographic observations, this gender schema is derived from four main categories: gender classification, gender pressure, gender deprivation, and intergroup gender bias. In the gender classification, children know themselves as a boy or girl and as they put themselves in a specific category, they experience gender pressure, gender deprivation, and intergroup gender bias which is due to the feature of their gender identity. In gender pressure, children must be careful to act according to the expectations of their identity. Also in gender deprivation, children are deprived of what they want due to their gender. Finally, children become aware of the differences and similarities between groups by knowing their identity which shapes their relationship with others. Indeed, children by experiencing their gender identity through these dimensions, internalize what they should be and how they should act. Also, all these dimensions can take place by cultural gestures which are related to verbal and non-verbal.

4- Discussion & Conclusion

In this study, by taking psychological anthropology, the relationship between socialization and the formation of gender identity in children was examined from different gender dimensions. The necessity of this examination was to understand how gender identity is formed in children through mutual interactions with parents and their close associates. To achieve this goal, families were selected through targeted sampling from a region in Tehran city and data was collected through field research methods. The findings of the field research were about the mutual interactions of parents and close associates with children and their influence on different dimensions of children's gender identity. Parents or caregivers transmit gender patterns and values to children through symbolic verbal gestures (e.g. do not shout, this is not a girl/boy's clothing, boys do not cry, girls do not play football) and non-verbal gestures (e.g. frowning as a sign of disapproval, smiling as a sign of approval). After going through

Children's gender identity among families in Tehran: A study in psychological anthropology

stages of imitation and play, children internalize these gender patterns, which leads to the formation and stabilization of their identity. Additionally, the findings indicate that the role of parents is not the only important factor in the formation of children's gender identity, and close associates who interact with the child hold significant importance as well. In general, the results obtained from the coding indicate the relationship between the cultural patterns of parents and the formation of children's gender identity which is according to Mead's theory. Also, by considering that gender identity shapes different feelings, thinking, and behavior, it is suggested to use both quantitative and qualitative methods to examine this issue which is one of the limitations of this research.

5- Funding

There is no funding support.

6- Authors' Contributions

The authors have equal contribution in doing the research.

7- Conflict of Interests

This research does not conflict with personal or organizational interests.

هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی

آذین محمدی^۱، محترم نعمت طاوسی^{۲*}، جبار رحمانی^۳

۱. کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، گروه روان‌شناسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. دانشیار، گروه روان‌شناسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. دانشیار انسان‌شناسی، مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران.

<https://doi.org/10.22034/scart.2025.139752.1364>

چکیده

پژوهش حاضر سعی دارد الگوهای فرهنگی و جنسیتی که از طریق ژست‌های کلامی و غیرکلامی به کودکان منتقل می‌شود و هویت جنسیتی آنان را شکل می‌دهد، مورد مطالعه قرار دهد. رویکرد نظری آن مبتنی بر آراء هربرت مید با تأکید بر مفاهیم ذهن، خود و جامعه است. روش این پژوهش مجموعه‌ای از داده‌های انسان‌شناختی اعم از مردم‌نگاری، مصاحبه و مشاهده مشارکتی است. در مجموع شش میدان پژوهش با روش نمونه‌گیری هدفمند از خانواده‌های منطقه یک تهران انتخاب شدند و با استفاده از روش‌های کیفی اعم از مشاهده و مصاحبه مورد مطالعه قرار گرفتند. روش تحلیل داده‌های مربوط به مصاحبه، مبتنی بر تحلیل موضوعی است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد والدین یا مراقبین نزدیک به دلیل تأثر از آموزه‌های فرهنگی، ارزش‌های جنسیتی به خصوصی را به کودکان منتقل می‌کنند که هویت جنسیتی کودک را می‌سازد و تعاملات او با دیگری به عنوان دختر یا پسر شکل می‌دهد. همچنین یافته‌های میدان حاصل از کنش‌های متقابل والدین و اطرافیان نزدیک با کودکان و تأثیرگذاری آن در ابعاد متفاوت هویت جنسیتی کودکان بود. این ابعاد در پنج حوزه طبقه‌بندی جنسیتی، فشار جنسیتی، محرومیت جنسیتی و پیش‌داوری بین‌گروهی جنسیتی قرار می‌گیرد که هر یک از این طبقه‌بندی‌ها به طرح‌واره جنسیتی کودک منجر می‌شود. طرح‌واره جنسیتی به مجموعه‌ای از الگوها و قوانینی مربوط می‌شود که تعامل کودک با دنیای بیرون و درون او را شکل می‌دهد. این امر به این معنا است که کودک مبتنی بر طرح‌واره جنسیتی خود در حضور محرک و با فرایندهای ذهنی که به صورت واسطه‌ای عمل می‌کنند، رفتار متناسب با جنسیت خود را اتخاذ می‌کند.

تاریخ دریافت: ۲۸ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۷ بهمن ۱۴۰۲

تاریخ انتشار: ۱ فروردین ۱۴۰۴

واژه‌های کلیدی: انسان‌شناسی روان-شناختی، مکتب کنش متقابل نمادین، هویت جنسیتی، طرح‌واره جنسیتی، زمان-بندی اجتماعی.

استناد: محمدی، آذین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

* نویسنده مسئول: محترم نعمت طاوسی

نشانی: گروه روان‌شناسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی

پست الکترونیکی: Nemattavousi@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

در سال‌های اخیر پژوهشگران حوزه علوم اجتماعی در تلاش بوده‌اند تا بر جنس به معنای تفاوت زیستی و جنسیت به معنای تفاوت در ویژگی‌های زنانه و مردانه متمرکز شوند. از این منظر جنسیت مجموعه‌ای از ویژگی‌های زنانه و مردانه است که هویت جنسیتی افراد را می‌سازد و آغازی برای ارتباطات درون‌گروهی و بین‌گروهی می‌شود (ون لانز^۱، کروگلانسکی^۲ و هیگینز^۳، ۲۰۱۲: ۱۳۶). با تکیه بر علم روان‌شناسی، شکل‌گیری هویت جنسیتی در کودکان تا حدود سه سالگی و تثبیت آن به سنین شش تا ده سالگی بازمی‌گردد (گیلمور و مرسند^۴، ۲۰۱۴: ۴۹). کودکان پس از تعریف خود در طبقه‌بندی‌های مشخص، به ویژگی‌های جنسیتی خود آگاه می‌شوند که متعاقباً عملکرد آنان را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد. بنابراین اگر جنسیت به مثابه برساخته‌ای اجتماعی و فرهنگی است، ارزش‌هایی که در زمان‌بندی اجتماعی به کودکان منتقل می‌شود، هویت جنسیتی آنان را می‌سازد و تعامل کودکان با محیط پیرامون را تنظیم می‌کند (شاهی صنوبری، فولادیان، خیامی و افشار کهن، ۱۴۰۱: ۱۰۰). به دلیل درهم‌تنیدگی این ارزش‌های جنسیتی با بستر فرهنگی کودک و اهمیت چگونگی تعاملات او با دیگری و محیط پیرامون از طریق واسطه‌های فرهنگی، مشاهده روان‌شناختی صرف در شکل‌گیری هویت جنسیتی او کافی نخواهد بود. چرا که نتیجه‌گیری از آگاهی جنسیتی کودک بر مبنای پرسشنامه‌های روان‌شناختی، به معنای پیش‌داوری بر اساس معیارهایی از پیش تنظیم شده است. در حالی که کودک از بستر فرهنگی خویش جدا نیست و ارزش‌هایی که از طریق تعاملات و روابط بین‌فردی به او منتقل می‌شوند، حائز اهمیت است. از این جهت اگر روان‌شناسی که پیش از این نگاهی غیرتاریخی و غیرفهرنگی داشته است در ترکیب با انسان‌شناسی قرار بگیرد، مدل جامعی از چگونگی شکل‌گیری هویت جنسیتی کودکان ارائه می‌دهد و مانع از تمرکز صرف بر آگاهی جنسیتی کودک با تکیه بر پرسشنامه‌های روان‌شناختی می‌شود (دین^۵، ۲۰۱۹: ۶). تلفیق روان‌شناسی و انسان‌شناسی از آن جهت حائز اهمیت است که با تمرکز بر روش‌های مردم‌نگارانه، جزئیات بیشتری از زندگی کودک، تعامل جنسیتی او با محیط پیرامون و آگاهی او از هویت خویش ارائه می‌دهد (کوین^۶، ۲۰۱۸: ۵۱). ضمن اینکه چنین تلفیقی منجر به در نظر گرفتن حساسیت‌های فرهنگی و نگاهی پایین به بالا است که از محدودیت‌های مربوط به مدل‌های غربی روان‌شناختی و طبقه‌بندی افراد بر مبنای ویژگی‌های از پیش تعریف شده، جلوگیری می‌کند (چئونگ^۷، لئونگ^۸ و ویوجر^۹، ۲۰۱۱: ۵۹۳). این پژوهش با تمرکز بر رویکرد انسان‌شناسی روان‌شناختی و روش غالب آن یعنی مردم‌نگاری، با مطالعه عمیق از جزئیات زندگی کودک و روابط بین‌فردی او، در تلاش است تا چگونگی شکل‌گیری و ثبات هویت جنسیتی کودکان را با تمرکز بر میانجی‌گری‌های فرهنگی مورد بررسی و مشاهده قرار دهد. این میانجی‌گری‌ها در دو دسته ژست‌های کلامی و غیرکلامی قرار می‌گیرند که در زمان‌بندی اجتماعی به صورت مداوم از مراقبین نزدیک کودک به او منتقل می‌شود و با گذر از مراحل چون تمرین و تکرار، هویت جنسیتی او را می‌سازند. در واقع تولید و بازتولید ارزش‌های جنسیتی که مطابق با جنس کودک است به طرح‌واره جنسیتی منجر می‌شود و بر چگونگی فکر، احساس و رفتار کودک بر مبنای هویت جنسیتی او تأثیر می‌گذارد.

- پیشینه پژوهش

۱-۲: پیشینه تجربی

تا قرن بیستم انسان‌شناسی و روان‌شناسی به مثابه دو علم متفاوت و جدا از یکدیگر در نظر گرفته می‌شدند. آغاز این تغییر از زمانی اتفاق افتاد که فروید به‌مثابه روان‌تحلیل‌گر با کتاب خود تحت عنوان *توتم و تابو*، سهم ممنوعیت‌های اجتماعی در شکل‌گیری خود را بررسی کرد و از اهمیت بررسی نمادهای فرهنگی که بین فرد و جامعه تبادل می‌شود، سخن گفت (فروید، ۱۴۰۰: ۵۹). از

¹ Van Lanng

² Kruglanski

³ Higgins

⁴ Gilmore & Meersand

⁵ Dein

⁶ Quinn

⁷ Cheung

⁸ Leong

⁹ Vivjer

محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۱۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

منظر او زمینه فرهنگی، منجر به شکل‌گیری ادراکی روانی اجتماعی برای فرد می‌شود که تعیین‌کننده پاسخ او به محیط پیرامون است (دین، ۲۰۱۹: ۱۳). پس از فروید، انسان‌شناسانی همچون مارگارت مید^۱، به مردم‌نگاری در قبایل متعدد پرداختند که نتایج این مطالعات حاکی از تاثیر فرهنگ بر تربیت‌پذیری کودکان و نیاز به نگاهی فرهنگی در مؤلفه‌های روان‌شناختی است. به طور مثال کتاب *بلوغ در ساموا*، نمایشی از تجارب متفاوت افراد از بلوغ به دلیل انتقال الگوهای فرهنگی متفاوت است (مید، ۱۳۶۵: ۲۲۸). پس از فراهم شدن چنین زمینه‌هایی برای بررسی هم‌زمانی روان و جامعه، نیاز برای تلفیق انسان‌شناسی و روان‌شناسی شکل گرفت. انسان‌شناسی روان‌شناختی گرایشی است که با تلفیق روان‌شناسی و انسان‌شناسی، نگاهی فراتر از عاملیت محض فردی یا فرهنگی ارائه می‌دهد (کوبین، ۲۰۱۸: ۵۱). پیشینه این تلفیق به ناتوانی تخصیص قوانین و قواعد جهان‌شمول روان‌شناختی مدل‌های غربی بر فرهنگ‌های غیرغربی است (چئونگ، لئون و ویجر، ۲۰۱۱: ۵۹۳). به همین دلیل روان‌شناسی بومی‌نگر می‌کوشد تا با خلق نگاهی پایین به بالا، حساسیت‌های فرهنگی را در نظر بگیرد و به اهمیت تأثیر ارزش‌های فرهنگی بر مؤلفه‌های روان‌شناختی بپردازد (الرا، ۲۰۱۹: ۹). اوج شکوفایی انسان‌شناسی روان‌شناختی به دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ بازمی‌گردد و این نقطه در تطابق با زمانی است که فرانسیس هسو^۲، پرسش محوری را در رابطه با فرهنگ و شخصیت مطرح می‌سازد (الرا، ۲۰۱۹: ۸). آیا فرهنگ بر شخصیت و شخصیت بر فرهنگ تأثیرگذار است؟ چگونه فرهنگ در جهت تداوم خویش، الگوهای غالب شخصیت را تولید می‌کند؟ چگونه فرد با وجود اعمال اراده و تغییراتی که در الگوها به وجود می‌آورد، ارزش‌های فرهنگی را بازتولید می‌کند؟ هسو پاسخ به این پرسش‌ها را منوط به بررسی دو مفهوم کلیدی انسان‌شناسی روان‌شناختی، یعنی فرهنگ و شخصیت می‌کند. در واقع اهمیت فرهنگ در انسان‌شناسی روان‌شناختی به دلیل چگونگی فرهنگ‌پذیری است که در طی آن افراد مجموعه‌ای از عملکرد و پاسخ‌های سازماندهی‌شده و مشترک بستر فرهنگی را می‌آموزند، درونی‌سازی می‌کنند و رفتار خود را براساس آن تنظیم می‌کنند (کوبین، ۲۰۱۸: ۵۱). در زمان‌بندی اجتماعی مشخصی که این الگوهای مشترک درونی‌سازی می‌شوند، زمینه‌های شکل‌گیری هویت و شخصیت فراهم می‌شود که بر این اساس پایه‌های ارتباط خود و دیگری بنا می‌شود (باتلر^۴، ۱۹۸۸: ۵۲۵). در واقع تداوم الگوهای فرهنگی، شکل ثابتی از احساس، تفکر و رفتار برای اعضای فرهنگ را می‌سازد که در اشتراک با تعریف شخصیت در علم روان‌شناسی نیز قرار می‌گیرد. چرا که شخصیت در روان‌شناسی، به معنای منظومه‌ای از تجارب ذهنی و الگوهای رفتاری تکرارشونده است که بر تجربیات فرد از دنیای بیرون و درون او تأثیر می‌گذارد (کرنبرگ^۵، ۲۰۱۸: ۱۴۶).

با تکیه بر تأثیر این الگوهای فرهنگی و جنسیتی تکرارشونده بر ویژگی‌های روان‌شناختی افراد، در سال‌های اخیر مطالعاتی در روان‌شناسی صورت گرفته است که حاکی از تفاوت‌های روان‌شناختی زنان و مردان یا کودکان به دلیل نقش‌های اجتماعی و هویت جنسیتی اکتسابی آنان است. این مطالعات در دو تقسیم‌بندی متفاوت قرار می‌گیرند که یکی از آن‌ها به بررسی چگونگی تأثیر هویت جنسیتی حاصل از فرهنگ‌پذیری بر تجارب روانی افراد و دیگری به تجارب جنسیتی کودکان با تمرکز بر نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها و روش‌های کمی بازمی‌گردد. برای مثال، فیشر، ماسکوزا، ویانن و منستد^۶ (۲۰۰۴)، با مطالعه جنسیت و تفاوت‌های فرهنگی در احساسات، به بررسی خروجی متفاوتی از بیان احساسات می‌پردازند که ریشه در جایگاه اجتماعی متفاوت زنان و مردان دارد. بر این اساس، فرایند جامعه‌پذیری و تعلق به سازمان‌های اجتماعی به خصوص، در تنظیم احساسات زنان و مردان نقش بسزایی را ایفاء می‌کند.

در پژوهش مشابه دیگری که دیویس، مدی و رادولف^۷ (۲۰۲۰) انجام داده‌اند، فرهنگ‌پذیری کودکان و انتقال الگوهای تربیتی مبتنی بر جنسیت کودکان، به تحدید یا گسترش فرصت‌های پسران و دختران منجر می‌شود. به این معنا که دختران از سوی والدین فرصت بیشتری برای ابراز احساسات خود کسب می‌کنند و پسران به دلیل انتظارات اجتماعی کمتر در بیان احساسات تشویق می‌شوند (دیویس و دیگران، ۲۰۲۰: ۲).

¹ Mead

² Eller

³ Hsu, F.

⁴ Butler

⁵ Krenberg

⁶ Fischer, Mosquera, Vianen & Manstead

⁷ Davis, Modi & Rudolph

محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

همچنین پژوهش‌ها نشان داده‌اند برخی از ویژگی‌های روان‌شناختی مانند خطرپذیری، محافظه‌کاری و پرخاشگری متأثر از طبقه‌بندی‌های اجتماعی و نابرابری جنسیتی است. برای مثال، فریدل^۱، پاندورفر^۲ و اسپچیم^۳ (۲۰۱۹)، در پژوهش خود چنین نتیجه می‌گیرند که فرهنگ‌پذیری متفاوت دو جنس منجر به تفاوت‌های قابل مشاهده در برخی از ویژگی‌ها مانند خطرپذیری می‌شود؛ زنان به دلیل انتظارات اجتماعی و جامعه‌پذیری، رفتارهای محافظه‌کارانه بیشتری نسبت به مردان دارند. در همین راستا، رفتارهای پرخاشگرانه نیز تحت تأثیر کلیشه‌های جنسیتی است که به دو بخش آشکار و پنهان تقسیم می‌شود. لابنلاد و جانسون^۴ (۲۰۱۹) با پژوهشی در مورد نوجوانان به این نتیجه رسیدند که اگرچه دختران مانند پسران به خشونت دست می‌زنند اما خشونت آنان بیش از آنکه نمادی ظاهری و فیزیکی داشته باشد، در حیطه روابط بین فردی است. به همین دلیل، اگرچه دو جنس عمل یکسانی را انجام می‌دهند اما واکنش‌های بیرونی متفاوتی دریافت می‌کنند و پسران نسبت به دختران به دلیل پرخاشگری، بیشتر تنبیه می‌شوند.

کاربرد آزمون نئو در زمینه‌های پژوهشی، حاکی از تفاوت شخصیتی بین دو جنس در پنج ویژگی روان‌شناختی مشخص است. این پنج ویژگی عبارت است از روان‌آزادگی^۵، توافق‌جویی^۶، برون‌گردی^۷، وظیفه‌شناسی^۸ و گشودگی به تجربه^۹ که هر کدام دارای مقیاس فرعی نیز هستند. گودین^{۱۰} و گاتلیب^{۱۱} (۲۰۰۴)، با بررسی رابطه بین جنسیت و پنج عامل اصلی شخصیتی^{۱۲} اهمیت این ارتباط را در شکل‌گیری بروز برخی از اختلالات روانی آشکار کرده‌اند و نشان داده‌اند که میزان روان‌آزادگی، توافق‌جویی، برون‌گردی و وظیفه‌شناسی در زنان بسیار بیشتر از مردان است و در مقابل مردان در رابطه با گشودگی به تجربه، نمره بیشتری را کسب کرده‌اند (گودین و گاتلیب، ۲۰۰۴: ۱۳۹).

در پژوهش دیگری که مبتنی بر آزمون نئو است و اخیراً در هند توسط گوپتا^{۱۳} (۲۰۲۱) انجام شده، تفاوت‌هایی در ویژگی‌های شخصیتی زنان و مردان آشکار شده است که نتایج آن حاکی از نمرات بالای زنان در برون‌گردی و نمرات بالای مردان در روان‌آزادگی و گشودگی به تجربه است.

اگرچه چنین پژوهش‌هایی با تکیه بر آزمون نئو، به تفاوت‌های شخصیتی زنان و مردان اشاره می‌کنند، اما به دلیل عدم پوشش جامعیت انسان و تجارب زیسته او همواره به زیر سؤال می‌روند که این موضوع یکی از مهم‌ترین نقدهای این آزمون است (مک‌آدامز^{۱۴}، ۱۹۹۲: ۳۳۲). اقتدار زبان و رویکردهای مبتنی بر فراتاریخی و فرامتنی در آزمون نئو که منجر به تعمیم‌الگوهای جهان‌شمول مربوط به دو جنس در تمامی فرهنگ‌ها می‌شود، از مهم‌ترین مسائلی است که برخی از منتقدان مطرح می‌کنند. چرا که در فرهنگ‌های مبتنی بر جمع‌گرایی یا فردگرایی، ویژگی شخصیتی افراد به صورت متفاوتی قابل مشاهده است و این آزمون به دلیل عدم پوشش تجارب زیسته افراد در بسترهای فرهنگی، چنین تفاوت‌هایی را پوشش نمی‌دهد (لینوه و لینوه، ۱۹۸۹: ۷۶). در واقع آزمون نئو اگرچه ماهیتی پیش‌بینی‌کننده بر مبنای ویژگی‌های شخصیتی دو جنس دارد، اما مؤلفه‌هایی چون ارزش‌ها، هدف‌ها و انگیزه‌های فردی را که متأثر از زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی است، در نظر نمی‌گیرد (دانلان^{۱۵} و لوکاس^{۱۶}، ۲۰۰۸: ۵۶۳).

¹ Friedl

² Pondorfer

³ Schmidt

⁴ Lunneblad & Johansson

⁵ neuroticism

⁶ agreeableness

⁷ extraversion

⁸ conscientiousness

⁹ openness to experience

¹⁰ Goodwin

¹¹ Gotlib

¹² big Five personality factors

¹³ Gupta

¹⁴ McAdams

¹⁵ Donnellan

¹⁶ Lucas

محمدی، آذین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

دسته دوم پژوهش‌هایی که در این رابطه انجام شده است به چگونگی شکل‌گیری و ثبات هویت جنسیتی کودک با محوریت روش‌های کمی همچون پرسشنامه می‌پردازد. پژوهش نقش خواهران و برادران در تحول جنسیتی کودکان پیش‌دبستانی، به این موضوع می‌پردازد که چگونه برادر بزرگ‌تر یا خواهر بزرگ‌تر در بازنمایی جنسیتی کودک نقش پراهمیتی را ایفاء می‌کند و نتایج آن نشان می‌دهد که کودکان در تناسب با جنسیت برادران یا خواهران خود، نوع خاصی از عملکرد جنسیتی را اتخاذ می‌کنند (روست، گلمبوک، هاینس، جانستون و گلدین^۱، ۲۰۰۰: ۲۹۹). در پژوهش دیگری تحت‌عنوان *الگوهای تحول جنسیتی، مارتین و رابل*^۲ (۲۰۰۹)، با اتخاذ رویکرد مبتنی بر سیستم‌های پویا شکل‌گیری و ثبات هویت جنسیتی در کودکان را در مقیاس زمانی مشخصی مطالعه کرده‌اند. این مطالعه اگرچه از نگاهی طولی برای بررسی هویت جنسیتی کودکان برخوردار است اما فاقد برخی از عوامل پراهمیت همچون ارتباط بین مادر و کودک است (مارتین و رابل، ۲۰۰۹: ۳۷۱). همچنین برخی از مطالعات با وجود در نظر گرفتن زمینه‌های فرهنگی مانند قومیت کودکان، در چگونگی نگرش آنان به هویت جنسیتی و روابط بین‌گروهی، به دلیل تمرکز بر روش‌های کمی، از نگاه جامعی نسبت به این مسئله برخوردار نیستند. پژوهش *نگرش‌های جنسیتی در اوایل دوران کودکی: پیامدهای رفتاری و پیش‌بینندهای شناختی* (۲۰۱۶)، اگرچه که نگرش‌های جنسیتی کودکان که متأثر از زمینه‌های قومیتی آنان است را با روش‌های کمی مورد مطالعه قرار می‌دهد ولی به دلیل تمرکز صرف بر این روش‌ها، با محدودیت‌های روش‌شناختی مواجه است. در سایر پژوهش‌ها، روش‌های کمی بر روش کیفی پیشی می‌گیرد. کارور، یانگر و پری^۳ (۲۰۰۳) در پژوهش خود تحت‌عنوان *هویت و سازگاری جنسیتی در دوران کودکی از دو پرسشنامه برای بررسی مؤلفه‌های مربوط به هویت جنسیتی کودک و سازگاری اجتماعی و فردی مطابق با آن*، استفاده می‌کنند. نتایج این مطالعات اگرچه از آگاهی جنسیتی کودک اطلاعات مناسبی را فراهم می‌کند اما فاقد حساسیت‌های فرهنگی است.

در ایران نیز پژوهش‌هایی در این رابطه صورت گرفته که در رابطه با هویت جنسیتی کودکان یا چگونگی درک آنان از کلیشه‌های جنسیتی است. به طور مثال، پژوهش *تأثیر آموزش جنسیتی بر هویت جنسیتی کودکان* (۱۳۹۷)، اگرچه که با تکیه بر پرسشنامه، اطلاعاتی در رابطه با تأثیر پذیری هویت جنسیتی کودکان از آموزش جنسیتی ارائه می‌دهد، اما میانجی‌گری‌های فرهنگی مرتبط را نادیده می‌گیرد. همچنین پژوهش *بررسی فرایند تحول مراحل مختلف هویت جنسیتی کودکان ۲ تا ۷ سال*، با تکیه بر مراحل تحول پیاژه، چگونگی شکل‌گیری هویت جنسیتی در کودکان را مورد بررسی قرار می‌دهد که بیشتر با محوریت الگوهای شناختی و نه فرهنگی است. پژوهش *درک کودکان از کلیشه‌های جنسیتی* (۱۴۰۱) نیز حاکی از آن است که برخی کودکان با تأثیرپذیری از کلیشه‌های جنسیتی که در فرایند جامعه‌پذیری کسب می‌کنند، تصویر متفاوتی از برخی از شغل‌ها دارند که این تأثیر پذیری، انتخاب شغلی و تصور آنان از آینده را نیز تغییر می‌دهد. این مطالعه نیز فاقد برخی از بخش‌های زندگی کودک از جمله ارتباط او با مراقبین نزدیک است. با توجه به مطالعات پیشین در رابطه با تأثیر نقش‌پذیری اجتماعی بر هویت جنسیتی، ضرورت این پژوهش در پاسخ به چگونگی شکل‌گیری هویت جنسیتی کودکان از طریق مشاهده عمیق‌تر کنش‌های متقابل اجتماعی کودک و مراقبین و میانجی‌گری‌های فرهنگی است که به درک و عملکرد متفاوتی از هویت جنسیتی کودک منجر می‌شود.

۲-۲: ملاحظات نظری

مبنای نظری این پژوهش، مکتب کنش متقابل نمادین هربرت مید است که متشکل از سه مفهوم اصلی خود، ذهن و جامعه است. مید رفتارگرایی اجتماعی است که نظریه واتسون را به دلیل نادیده گرفتن فرایند واسطه‌ای در فاصله بین محرک و پاسخ به زیر سوال می‌برد؛ مید رفتار انسان را فراتر از پاسخ صرف به محرک حاضر در نظر می‌گیرد و علت این امر را در تفاوت کیفی موجود بین انسان و سایر موجودات مطرح می‌سازد (ریتزر، ۱۳۸۶: ۲۷۴). در واقع اهمیت فرایند واسطه‌ای به دلیل ارتباطی است که کنشگر با بستر فرهنگی و اجتماعی خود می‌سازد، چرا که محرک در خلاء به وجود نمی‌آید و متأثر از بستر فرهنگی است که برای اعضای آن معنای مشترکی دارد (دیویی^۴، ۱۸۹۶: ۳۶۰).

¹ Rust, Golombo, Hines, Johnston & Goldin

² Martin & Ruble

³ Carver, Yunger & Perry

⁴ Dewey

محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۱۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

این معنای مشترک در نظریهٔ مید به مفهوم ژست منتهی می‌شود که متناسب با هر بستر فرهنگی رمزگذاری و رمزگشایی می‌شود. از منظر مید در فرایند تعامل، ژست و بسترهای اجتماعی و فرهنگی است که خود با گذار از سه مرحلهٔ مشخص یعنی زبان، بازی و مسابقه شکل می‌گیرد (مید، ۱۴۰۰: ۱۶). زبان، مجموعه‌ای از نمادهای مشترک برای کنشگران حاضر در فرهنگ است که از زمان شکل‌گیری ارتباط با دیگری، کنشگران را به تولید معنا، تفسیر، رمزگذاری و رمزگشایی هدایت می‌کند (کرامش، ۱۳۹۰: ۵۶). در واقع کنشگر پس از دریافت ژست مورد نظر و بررسی چگونگی پاسخ خود به دیگری، پاسخ متناسب با بستر فرهنگی را تولید می‌کند (ریترز، ۱۳۸۶: ۲۸۱). معنایی که از ژست‌های تولیدشده در بین کنشگران شکل می‌گیرد و بازتولید می‌شود ریشه در تصویر خود در دو مرحلهٔ مسابقه و بازی دارد. بازی در واقع نوعی تقلید است که بسته به سازمان اجتماعی که فرد به آن تعلق دارد، به او محول می‌شود و پس از درونی‌سازی، توسط شخص بازتولید می‌شود (مید، ۱۴۰۰: ۱۶۱). کودک با مشاهده و تقلید نقش والدین خود، پاسخ مشخصی از بیرون دریافت می‌کند که تکرار این پاسخ‌ها منجر به شکل‌گیری معنا در او می‌شود. بنابراین کودک در فرایند تقلید و بازتولید ژست‌ها از قوانینی آگاه می‌شود که مختص به نقش مورد تقلید است و آگاهی از این قوانین منجر به شکل‌گیری نگرش نسبت به محرک خاص در او می‌شود. البته باید در نظر داشت که تعریف مید (۱۴۰۰) از مرحلهٔ بازی به معنای تکوین خود نیست و از منظر او کودک صرفاً در این مرحله آن چیزی را که می‌بیند تقلید می‌کند، که البته این تقلید نیز در تحول هویت او تأثیرگذار است. در مرحلهٔ مسابقه، در مقابل آنکه کودک مجموعه‌ای از نقش‌ها را برای تقلید انتخاب کند، نقش‌های خاصی را می‌پذیرد که هدف، کلیت و سازمان خاصی را برای او شکل می‌دهد و او را از دیگری متمایز می‌سازد (مید، ۱۴۰۰: ۱۶۸). اهمیت مسابقه از آن جهت است که عملکرد فرد به تجربهٔ درونی او از موقعیت بازی می‌گردد، نه اینکه صرفاً مبتنی بر تجربه و تقلید دیگران باشد (ریترز، ۱۳۸۶: ۲۸۷). مید مسابقه را به معنای وضعیتی اجتماعی در نظر می‌گیرد که به چگونگی فعالیت فرد شکل می‌دهد و ریشه در سازمان و طبقه‌بندی اجتماعی او دارد که بنابر انتظارات اجتماعی تصویری یکپارچه را برای فرد به وجود می‌آورد (مید، ۱۴۰۰: ۱۶۶). از منظر مک‌کوبی^۱ و جکلین^۲ (۱۹۷۴)، هویت جنسیتی که از طریق الگوهای فرهنگی تربیتی به کودکان منتقل می‌شود، یکی از این عاملیت‌ها و طبقه‌بندی‌های اجتماعی است که تجربه و چگونگی عملکرد افراد را در طی زمان بنابر جنس آن‌ها شکل می‌دهد.

گیلمور و مرسند (۲۰۱۴)، از منظر زمانی، شکل‌گیری طبقه‌بندی اجتماعی در ذهن کودک و تصویر یکپارچه‌ای از خود را به حدود سه سالگی و تثبیت آن را به سنین شش تا ده سالگی مربوط می‌دانند که مطابق با تغییرات سازمان ذهنی کودک و سازگاری با عوامل اجتماعی و فرهنگی است. کودک تا پیش از تثبیت هویت جنسیتی با تقلید از بزرگسال خود به ارزش‌های مرتبط با جنس خود آگاه می‌شود و در مرحلهٔ مسابقه با تثبیت هویت جنسیتی، اهداف و عملکرد مشخص متناسب با جنس خود را اتخاذ می‌کند که به کلیت او انسجام می‌دهد (مید، ۱۴۰۰: ۱۶۸). همچنین در مرحلهٔ مسابقه، شکل‌گیری انتظارات و خواست‌های اجتماعی در کودک، فشارهایی را برای او به وجود می‌آورد؛ چرا که در این مرحله کودک درگیر نقش‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی است که نیاز به آگاهی از انتظارات دیگری را برای او فراهم می‌سازد (مید، ۱۴۰۰: ۱۶۶). در این مرحله، اگرچه والدین همچنان به عنوان منابع عاطفی و حمایتی مهم به شمار می‌آیند، اما کودک شایستگی خود را در تساوی با تصویر اجتماعی مناسب از خود و تایید گروه هم‌سالان می‌داند (گیلمور و مرسند، ۲۰۱۴: ۱۶۰). در واقع، افراد با متوسل شدن به مجموعه‌ای از این نقش‌های جنسیتی، مالک طرح‌واره‌های جنسیتی می‌شوند که ژست‌های بیرونی و درونی خود را بر اساس ارزش‌های جنسیتی تعبیر و تفسیر می‌کنند (پری^۳، پالتی^۴ و کوپر^۵، ۲۰۱۹: ۲).

مکتب کنش متقابل نمادین هربرت مید از برخی جهات با نظریهٔ روان‌شناختی بندورا نیز مطابقت دارد. بندورا علی‌رغم آنکه از طرفداران روش تجربی رفتاری‌نگرها است، اما محدود کردن رفتار انسان به محرک و پاسخ را بی‌هوده می‌داند (ابوت، ۲۰۰۱: ۳۶).

¹ Maccoby

² Jacklin

³ Perry

⁴ Pauletti

⁵ Cooper

محمدی، آذین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

او به همین دلیل از وضعیتی تحت‌عنوان جبر متقابل^۱ یاد می‌کند که متشکل از سه عامل کلیدی یعنی رفتار فرد، محیط و عوامل روانی است (بندورا، ۱۹۷۸: ۳۴۵). در واقع بندورا ترکیب این سه عامل را در جهت تعامل تصویر ذهنی، زبانی و موقعیت اجتماعی در نظر می‌گیرد که در نهایت پاسخ انسان را تحت تاثیر قرار می‌دهد. پاسخ به محرک از منظر بندورا منوط به دو عامل مهم یعنی یادگیری مشاهده‌ای^۲ و خودنظم‌جویی^۳ است (ابوت، ۲۰۰۱: ۳۷). یادگیری مشاهده‌ای که خود به دو بخش مدل‌سازی^۴ و به خاطر سپاری^۵ تقسیم می‌شود، به کودک کمک می‌کند تا در موقعیت‌های اجتماعی پس از الگوبرداری آنچه که مشاهده می‌کند، آن را به خاطر بسپارد و سپس درونی‌سازی کند (بندورا، ۱۹۸۲: ۱۲۷). خودنظم‌جویی نیز که در تشابه با مفهوم خود در مکتب کنش متقابل نمادین مید قرار می‌گیرد، به معنای تفسیر کنش خود و قضاوت واکنش دیگری است که تعیین‌کننده ماهیت کنش فرد می‌شود. بر این اساس، فرد نه تنها به چگونگی پاسخ خود در موقعیت به خصوص می‌اندیشد، که بر اساس قضاوت و ارزیابی که از واکنش دیگران انجام می‌دهد، خود را نیز ارزیابی می‌کند (بندورا، ۱۹۸۲: ۱۲۴). در مجموع تمامی کنش‌ها و کنش‌های متقابلی که در سطح قابل مشاهده است، نماینده‌ای از نظام‌های معنایی زیرینی است که با عقلانیت و نظم مشخصی برای تداوم فرهنگ بازتولید می‌شوند (فکوهی، ۱۳۹۰: ۱۸۷).

۳- روش پژوهش

- جامعه آماری، نمونه و روش اجرای پژوهش

در این پژوهش چگونگی شکل‌گیری هویت جنسیتی از دریچه تعاملات کودک با مراقبین خود بررسی می‌شود. ارتباطات و تعاملات بین‌فردی که متشکل از نمادهای کلامی و غیرکلامی است، به مثابه یکی از مسیرهای انتقال هویت جنسیتی از مراقبین به کودکان است (مید، ۱۴۰۰: ۱۶۱). به همین دلیل مشاهده مشارکتی و مردم‌نگاری به دلیل بررسی تعاملات ژست‌های جنسیتی غیرکلامی و مصاحبه‌های نیمه‌ساخت‌یافته به دلیل اهمیت بررسی ژست‌های جنسیتی کلامی، حائز اهمیت است. براساس هدف پژوهش، میدان پژوهش متشکل از خانواده‌های تهرانی منطقه یک تهران است که صاحب فرزند دختر و پسر یا هر دو هستند. از دیدگاه روان‌شناسی، شکل‌گیری هویت جنسیتی در کودکان تا حدود سه سالگی و تثبیت آن به سنین شش تا ده سالگی بازمی‌گردد، به همین دلیل کودکانی که در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفته‌اند در این بازه سنی هستند (گیلمور و مرسند، ۲۰۱۴: ۴۹). در مجموع شش میدان پژوهش با روش کیفی مطالعه شد که به شکل متوالی در زمان‌های مختلف به آن مراجعه شده است. لازم به ذکر است مراجعه به شش میدان پژوهش در مدت شش ماه و به صورت مداوم و پیوسته بوده است. نمونه‌گیری این پژوهش هدفمند و جمع‌آوری داده‌ها تا اشباع نظری ادامه پیدا کرده است (فلیک، ۱۳۹۴: ۱۳۷).

تعداد مشارکت‌کنندگان ۱۲ نفر بود که این امر به دلیل اهمیت اندازه نمونه کوچک در پژوهش‌های مبتنی بر پدیدارشناسی است (هاویت^۶، ۲۰۱۰: ۴۸). اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان به تفصیل در جدول ۱ آمده است. در رابطه با اصول اخلاقی، مردم‌نگار به اطلاع‌رسان‌ها این اطمینان را داده است که مشخصات آن‌ها فاش نمی‌شود و در صورت عدم تمایل به ادامه پژوهش قادر به عدم همکاری با مردم‌نگار هستند.

علاوه بر روش‌های مبتنی بر مردم‌نگاری، ابزار گردآوری اطلاعات، مصاحبه عمیق و نیمه‌ساخت‌یافته است که با پرسش‌هایی از چگونگی تعامل و هدایت با کودک آغاز شده است و با پرسش‌های پیگیری برای تکمیل اطلاعات ادامه یافته است. دلیل اهمیت پرسش‌های تکمیلی، دستیابی به جهان‌بینی افراد در حوزه مورد نظر است. مدت زمان مصاحبه‌ها بین ۴۰ تا ۷۵ دقیقه بود که به دلیل پرسش‌های مورد نیاز دیگر تغییر می‌کرد. همچنین پاسخ‌های افراد با رفتار آن‌ها سنجیده شد تا تناسب رفتار آرمانی و

¹ reciprocal determinism

² observation learning

³ self-regulation

⁴ modelling

⁵ retention

⁶ Howitt

محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

واقعی آن‌ها برای روایی درونی بررسی شود (آنکروزینو، ۱۳۹۶: ۱۵۷). در مجموع ۱۲ مصاحبه نیمه‌ساخت یافته انجام شده که پس از آن فرایند پیاده‌سازی و کدگذاری صورت گرفته است و برای تحلیل داده‌های کیفی از تحلیل موضوعی استفاده شده است. پس از پیاده‌سازی متن مصاحبه، چندین بار داده‌های موجود مرور شده است و سپس ویژگی‌های اساسی و برجسته‌ای که به صورت مکرر تکرار شده، مورد بررسی قرار گرفته است (فلیک، ۱۳۹۴: ۳۳۳). مردم‌نگار در این پژوهش پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، کدگذاری خط به خط انجام داده که در فرایند مردم‌نگاری، کدهایی که در تناسب با داده‌ها نبوده‌اند، حذف شده است (هاویت، ۲۰۱۰: ۱۶۶). هدف از این کدگذاری‌ها، تخصیص معنا به مقوله‌های مشخص و تعاریف مفهومی دقیق از آن‌ها است که در یافته‌های پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. نتایج حاصل از مصاحبه‌های صورت گرفته و کدگذاری‌ها در ترکیب با مشاهدات میدانی مردم‌نگار قرار می‌گیرد و تبدیل به مدل نظری می‌شود که در انتهای این پژوهش شرح داده شده است (کیوی و کامپنهود، ۱۴۰۰: ۲۲۸). ترکیبی از روش‌های مردم‌نگارانه در این پژوهش، به مردم‌نگار کمک کرده است تا با توجه به رویکرد انسان‌شناسی روان‌شناختی، با نگاهی پایین به بالا، چگونگی شکل‌گیری و تثبیت هویت جنسیتی در کودکان از طریق تعاملات با اطرافیان نزدیک مورد مطالعه قرار بگیرد.

۴- تحلیل یافته‌ها

۴-۱: معرفی میدان پژوهش

هم‌پوشانی انسان‌شناسی و روان‌شناسی زمانی ملموس می‌شود که میدان پژوهش به اتاق درمان شباهت پیدا می‌کند. با این تفاوت که در یکی روان‌شناس بدون قضاوت به مراجعین گوش می‌دهد و در دیگری، انسان‌شناس بدون قضاوت میدان را مشاهده می‌کند. در واقع مشاهده مردم‌نگار به مثابه تجربه‌ای زنده از زندگی اطلاع‌رسان است. میدان این پژوهش متشکل از شش خانواده است که در چهار محله از منطقه یک تهران (تجریش، زعفرانیه، قیطریه و نیاوران) سکونت داشتند. ورود به برخی از این خانه‌ها از طریق واسطه بوده که پیش از این فرایند اعتمادسازی صورت گرفته است. اطلاعات جمعیت‌شناختی اطلاع‌رسان‌ها اعم از جنسیت، مقطع تحصیلی، شغل، نسبت با کودک و جنس آن‌ها در جدول ۱ آمده است. برخی از این خانواده‌ها تک فرزند هستند و برخی دیگر دو فرزند دارند که شامل دو جنس مخالف یا هم‌جنس است. بر طبق یافته‌های مردم‌نگاری، اغلب مادران به صورت سنتی ازدواج کرده‌اند و تنها تعداد اندکی، آشنایی پیش از ازدواج داشته‌اند. در فرایند مردم‌نگاری به دلیل حضور مکرر در میدان پژوهش، اطلاع‌رسان‌های دیگری از جمله اقوام نزدیک مانند مادربزرگ کودک، خاله و عمه در میدان حضور داشته‌اند که با آن‌ها نیز مصاحبه شده است.

عصبانی که می‌شود، گل‌هایم را می‌زند

میدان شماره یک، خانواده‌ای که دارای فرزند پسر شش ساله هستند و با خانواده مرد در یک آپارتمان زندگی می‌کنند. فرزند به دلیل شاغل بودن مادر اغلب اوقات خود را با مادربزرگ، خاله و پدربزرگ می‌گذرانند. به دلیل کوچک بودن فضای آپارتمان، مساحت کمی برای بازی به او اختصاص دارد. اسباب‌بازی‌های متنوع ندارد و اسباب‌بازی محبوب او جرثقیل بزرگی است که در تنهایی با آن بازی می‌کند و شغلی که قرار است در آینده انتخاب کند، راننده جرثقیل است. ارتباط او با خاله و مادربزرگ از ارتباط با پدربزرگ متفاوت است. او اغلب ترجیح می‌دهد که با خاله و مادربزرگ صحبت کند و در مقابل با پدربزرگ در فعالیت‌های مشترک همکاری کند. علاوه بر آنکه ارتباط بسیار خوبی با مادربزرگ دارد، وقت بسیاری با پدربزرگ می‌گذراند و تمایل زیادی در کمک به پدربزرگ برای تعمیرات منزل دارد. وقتی پدربزرگ در حال تعمیر لامپ یا سایر وسایل منزل است به دقت او را زیر نظر می‌گیرد و حتی گاهی آنقدر غرق فرایند کار می‌شود که متوجه صدا زدن دیگران نمی‌شود. در یکی از موقعیت‌ها وقتی پدربزرگ خسته از تعمیر کولر به خانه بازگشت و ابراز خستگی کرد، به تقلید از پدربزرگ عرق روی پیشانی را پاک کرد و آهی کشید. همچنین در خرید خارج از خانه همواره به پدربزرگش کمک می‌کند و اگرچه که خود تمایلی به همکاری با پدربزرگ دارد اما پدربزرگ نیز از او درخواست کمک در انجام کارهای مشابه می‌کند. زمانی که از دست اطرافیان عصبانی می‌شود به صورت مستقیم بروز نمی‌دهد و از راه‌های دیگری برای بیان عصبانیت خود استفاده می‌کند. به طور مثال از حساسیت مادر به گل‌ها آگاه است و زمانی که مادر برای مدت زمان طولانی او را تنها می‌گذارد یا به خواسته‌های او پاسخی نمی‌دهد، گل‌ها را می‌زند و احساساتش را به صورت متفاوتی برون‌سازی می‌کند. همچنین در صورت ضربه در حین بازی درد را مطرح نمی‌کند و اطرافیان پس از آشکار شدن نشانه‌هایی

مانند کیود شدن متوجه آسیب او می‌شوند. زمانی که دیگران او را متوجه آسیبی که دیده است می‌کنند، انکار می‌کند یا به ادامه فعالیت خود می‌پردازد.

- اگر گریه کند حواسش را پرت می‌کنیم

میدان شماره دو، خانواده‌ای دارای فرزند پسر و دختر که به ترتیب هشت و شش ساله هستند. مادر این فرزندان، تحصیلکرده و بدون شغل است و اکثر ساعات روز را با فرزندان می‌گذراند. همچنین مادر ارتباطات اجتماعی زیادی دارد و گاهی در میدان پژوهش دوستان او نیز حضور داشته‌اند. فرزند دختر در این میدان، ارتباط بیشتری با مردم‌نگار می‌گیرد و کودک پسر تمایل زیادی به ارتباط ندارد. ارتباط دختر متشکل از ژست‌های کلامی و غیر کلامی است و پسر تنها به ژست‌های کلامی اکتفاء می‌کند و گاهی به صورت تک کلمه‌ای نیز پاسخ می‌دهد. برخی از اسباب‌بازی‌های این دو مانند لگو، پازل و جورچین مشترک است و برخی دیگر مانند باربی و اسپایدرمن، غیرمشترک هستند. فرزند پسر پس از اتمام بازی وسایل خود را رها می‌کند و فرزند دختر اسباب‌بازی را به جای مخصوص خود برمی‌گرداند. کودک پسر تمایل دارد تا علاوه بر اسباب‌بازی‌ها از وسایل منزل نیز برای بازی کمک بگیرد. او گاهی از تشک مبل برای درست کردن پارکینگ ماشین‌هایش استفاده می‌کند و گاهی از لوازم آشپزخانه مثل نمک‌دان و فلفل به عنوان موانعی در پیست‌های ماشین‌سواری استفاده می‌کند. اما در مقابل بازی کردن کودک دختر منوط به عروسک یا شیء خاصی می‌شود که به اشیاء بیرونی ادامه پیدا نمی‌کند. همچنین فرزند پسر پس از اتمام بازی، وسایل خود را رها می‌کند و فرزند دختر خود را مقید می‌کند تا همه چیز را به جای خود برگرداند. در زمانی که دو فرزند در رابطه با برنامه کودک مورد علاقه بحث می‌کنند، مادر تلاش می‌کند تا کودک پسر را متقاعد کند که برنامه را در زمان دیگری ببیند تا خواهرش گریه نکند. همچنین در زمان حضور مادر و در صورت گریه فرزند دختر مادر همه تلاش خود را می‌کند تا حواس دختر را به صورت‌های متفاوتی پرت کند. در عدم حضور مادر، فرزند پسر تمایلی به همکاری با خواهر نشان نمی‌دهد و کودک دختر نیز به دلیل عدم حضور مادر در حمایت از او با برادرش همراهی می‌کند. در واقع کودک دختر در عدم حضور مادر، به دلیل قدرتمند دیدن برادر بزرگ‌تر جرأت مقابله با او را ندارد. در مواقعی که کودک پسر به همراه هم‌سالان برای بازی به حیاط می‌رود، از بردن خواهر برای بازی فوتبال یا سایر بازی‌های پسرانه امتناع می‌کند و تاکید می‌کند که بازی‌ها پسرانه است و ممکن است موجب آسیب او شود. این موضوع موجب ناراحتی دختر می‌شود. زمانی که دختر اصرار زیادی به همراهی با برادر می‌کند مادر او را تشویق به فعالیت‌های دیگر می‌کند. کودک پسر در زمان‌هایی که برای بازی با هم‌سالان هم‌جنس به منزل می‌آید، توسط مادر به اتاق هدایت می‌شود و از ورود کودک دختر به اتاق جلوگیری می‌کند. همچنین در صورت گفتن برخی از کلمات به کودک پسر هشدار می‌دهد تا در مقابل خواهر تکرار نشود.

- به من بگو چشمات چه رنگی است

میدان شماره سه، خانواده‌ای که دارای فرزندان دختر ده و هفت ساله هستند. مادر تحصیلکرده و بدون شغل است. دو فرزند اتاق مشترک دارند و رنگ صورتی به عنوان رنگ غالب در چیدمان وسایل آن‌ها است. مادر علت انتخاب رنگ صورتی را به تصمیم فرزندان خود نسبت می‌دهد. کتاب داستان، وسایل نقاشی و از همه مهم‌تر تعداد زیادی از وسایل آشپزخانه و میز اتوی کوچک از اسباب‌بازی‌های اتاق این دو است. فرزند بزرگ‌تر علاقه زیادی به کمک کردن مادر دارد و وقت بسیاری را با او می‌گذراند و فرزند کوچک‌تر بیشتر وقت خود را با وسایل نقاشی و کتاب‌هایی که فقط حاوی تصاویر است، پر می‌کند. ارتباط خوبی با خاله‌ها و عمه‌ها دارند و گاهی بدون حضور مادر به همراه آن‌ها به تفریح بیرون از خانه می‌روند. در یکی از موقعیت‌ها وقتی خاله در مقابل آینه مشغول به آرایش صورت بود، هر دو در کنار او نشستند و به تقلید از خاله، آرایش کردند. فرزند بزرگ‌تر مقید است تا از وسایل مادر استفاده نکند اما فرزند کوچک‌تر، لباس‌ها و کفش‌های مادر را می‌پوشد و در عین حال حرف زدن مادر را تقلید می‌کند. او در ورود مهمان‌های جدید شروع به تقلید رفتارهای مادر می‌کند تا موجب خنده آن‌ها شود. همچنین فرزند کوچک‌تر برای بیان احساسات خود از شیوه‌های به خصوصی استفاده می‌کند و واژگان منحصر به فرد خود را می‌سازد. به طور مثال در زمانی که تمایلی به ترک خاله و عمه یا اطرافیان مورد علاقه خود ندارد، آغاز به پرسیدن سؤال‌های متفاوت می‌کند که رایج‌ترین آن‌ها این جمله‌ها است: به من بگو چشمات چه رنگی هست؟، کاش روزی صدمبار می‌آمدی اینجا. همچنین در یکی از موقعیت‌ها وقتی فرزند بزرگ‌تر مجبور به توصیف یکی از اطرافیان شد از کلماتی مانند آسمان و مدادرنگی استفاده کرد که اطرافیان علت استفاده از چنین واژگانی را روحیه لطیف او می‌دانستند.

- به او مرد کوچک می‌گویند

میدان شماره چهار، خانواده‌ای که دارای دو فرزند پسر شش ساله و هشت ساله است. مادر تحصیلکرده و فاقد شغل است. محل کار پدر در پایین منزل است و به همین دلیل فرزندان بیشتر وقت خود را با پدر می‌گذرانند و تعاملات بیشتری با پدر دارند. از این جهت شباهت‌های

محمدی، آذین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

رفتاری و کلامی به خصوصی در این فرزندان با پدر قابل مشاهده است؛ به گونه‌ای که کودکان زمانی که آغاز به توصیف چیزی می‌کنند، واژگان و طرز ایستادن پدر در زمان صحبت کردن را تقلید می‌کنند. در یکی از موقعیت‌ها که پدر مشغول بازسازی خانه بوده است و در توضیح فرایند بازسازی به اطرافیان از جزئیات گفته است، تمامی واژگان مربوط به این رویداد در حافظه فرزند کوچک‌تر به جا مانده است و برای اطرافیان ماجرا را با واژگان پدر روایت می‌کند: «باران آمد، سقف دستشویی ریخت، قرار است سقف کاذبش را درست کنیم». استفاده از واژگان پدر نه تنها در رابطه با بازسازی که در سایر موارد همچون شغل او نیز قابل مشاهده است. هر دو کودک اطلاعات جامعی در رابطه با ماشین و ابزار مربوط به آن دارند و گاهی ساعت‌ها به توصیف جزئیات مربوط به آن می‌پردازند. در یکی از موقعیت‌ها وقتی عمه آن‌ها به همراه دخترش به نزد آن‌ها آمده بود، فرزند بزرگ‌تر شروع به توصیف یکی از ماشین‌ها کرد و زمانی که کودک دختر را بی‌توجه دید، اعتراض کرد که مادر در واکنش به او بازی دیگری را به آن‌ها پیشنهاد کرد. علاوه بر این فرزند کوچک‌تر عروسک مورد علاقه‌ای دارد که قبلاً همیشه همراه او بوده است اما پس از آنکه مادر از سایرین و کودک از هم‌سالان واکنش خوبی دریافت نمی‌کند، کمتر وقتش را با این عروسک می‌گذراند و تنها در خلوت خود با عروسک بازی می‌کند. نوع برخورد، رفتار و حرف زدن فرزند کوچک‌تر به گونه‌ای است که اطرافیان او را مرد کوچک می‌نامند یا گاهی برای توصیف او از واژه لات استفاده می‌کنند. اگر پدر، مادر یا اطرافیان برادر بزرگ‌تر او را دعوا کنند، او به دفاع از برادر بزرگ‌تر احم می‌کند یا دعوا می‌کند. در حالی که فرزند بزرگ‌تر در برخورد با اطرافیان محافظه‌کارانه‌تر رفتار می‌کند، فرزند کوچک‌تر در بیان احساسات مستقیم و صریح عمل می‌کند. او در صورت بازی با هم‌سالان غیرهم‌جنس ترجیح می‌دهد تا بازی مخصوص خود را طراحی کند و آن‌ها را در جهت عمل به قوانین بازی تشویق می‌کند. مادر غالباً به فرزندان اجازه می‌داد به خارج از منزل بروند و با وجود حمایت فرزند بزرگ‌تر، نگرانی بابت فرزند کوچک‌تر نداشت.

- دخترها جیغ می‌زنند

میدان شماره پنج، خانواده‌ای که دارای فرزند پسر هفت ساله است، مادر و پدر هر دو شاغل هستند و شغل مادر دورکاری است. به دلیل آنکه والدین نمی‌توانستند وقت زیادی را با فرزند خود بگذرانند مجموعه متنوعی از اسباب‌بازی‌ها در اختیار کودک بود که ساعت‌های زیادی از روز را به آن اختصاص می‌داد. اسباب‌بازی‌های او شامل اسپایدرمن، بچه رئیس، آقای سیب‌زمینی و فزانورد بودند. همچنین تخته محبوبي دارد که از همه بیشتر برای آن وقت می‌گذارد و به مثابه واسطه‌ای است که احساسات او در زمان شادی و غم را نشان می‌دهد. در زمان‌های عصبانیت نقاشی بر تخته می‌کشد و هم‌زمان جملاتی مانند دوستت ندارم می‌گوید. در زمان‌های خوشحالی نیز شکل‌هایی بر تخته می‌کشد و به اطرافیان در رابطه با آن‌ها توضیح می‌دهد. حرف‌های پدر را بیشتر گوش می‌دهد و بیشتر از او پیروی می‌کند، با مادر بیشتر لجبازی می‌کند و کمتر در سازگاری با او قرار می‌گیرد. اما در مقابل نسبت به پدر با مادر بیشتر صحبت می‌کند. علاوه بر تخته، آی‌پد اسباب‌بازی مورد علاقه‌اش است که پدر برای مدیریت زمان بازی او، قفل گذاشته است. در نبود پدر به مادر اصرار می‌کند تا قفل آی‌پد را باز کند و مجدد شروع به بازی می‌کند. اما در حضور پدر و پس از پایان بازی تلاشی برای برگرداندن آی‌پد نمی‌کند و به صورت کلی پدر را در جایگاهی می‌بیند که به او قدرت لازم برای اجرای امور را می‌دهد. در شرایطی که مادر توان مدیریت او را ندارد، مسئولیت او را به پدر واگذار می‌کند. معمولاً تمامی خواست‌های کودک توسط والدین برطرف می‌شود و اگر یکی از خواسته‌هایش برآورده نشود شروع به گریه می‌کند که سرآغاز جیغ زدن نیز می‌شود. او تا جایی که جیغ زدن ادامه می‌دهد که با واکنش پدر مواجه نشود. به محض حضور پدر از جیغ زدن دست می‌کشد و به سراغ تخته‌اش می‌رود. پدر همواره به او تأکید می‌کند که جیغ زدن مناسب پسرها نیست.

- نگرانم روسری سر می‌کند

میدان شماره شش، خانواده‌ای که دو فرزند دختر و پسر هشت ساله و شش ساله دارند. مادر تحصیلکرده و بدون شغل است. فرزند دختر از فرزند پسر بزرگ‌تر است و کودک پسر بیشتر وقت خود را با خواهر می‌گذراند. فرزند پسر ارتباط خیلی خوبی با خواهر دارد و نه تنها در اغلب موارد به حرف‌های او گوش می‌دهد که گاهی نیز سبک حرف زدن و لباس پوشیدن خواهر را تقلید می‌کند. تقلید او از خواهر در مواردی مانند لاک زدن یا روسری سر کردن موجب نگرانی مادر و پدر شده است. فرزند پسر در سایر جوانب مانند انتخاب عروسک، برنامه کودک، لباس و رنگ شبیه به خواهر عمل می‌کند. عروسک‌هایی که دختر هستند را بیشتر از اسباب‌بازی‌های پسرانه دوست دارد و برنامه‌های کودک مورد علاقه و مشترک با خواهر دارد. اگرچه اسباب‌بازی‌هایی مانند ماشین در اتاق او وجود دارند اما خیلی کم و به ندرت به سراغ آن‌ها می‌رود. فرزند پسر در خیلی از موقعیت‌ها مشابه با خواهر عمل می‌کند. به طور مثال ممکن است گرسنه باشد اما به دلیل اینکه خواهر از خوردن غذا امتناع می‌کند، او هم تمایلی به غذا خوردن نشان نمی‌دهد. در شرایطی که بسیار خواب‌آلوده باشد و خواهر بزرگ‌تر بیدار باشد، تمایلی برای رفتن به رخت‌خواب ندارد. برای بازی کردن با سایرین نیز ترجیح می‌دهد به همراه خواهر باشد. به همین دلیل ترجیح می‌دهد که در صورتی برای بازی به بیرون از خانه برود که خواهر نیز او را همراهی کند. در بازی با هم‌سالان از قوانین آن‌ها پیروی می‌کند و در طی فرایند بازی مخالفتی نشان نمی‌دهد.

محمدی، آذین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

۴-۲: مقولات محوری

یافته‌های حاصل از کدگذاری و مردم‌نگاری در این پژوهش متشکل از ابعاد متفاوتی از جنسیت است که بر هویت و طرح‌واره جنسیتی کودکان تاثیر می‌گذارد. به همین دلیل در این بخش ترکیبی از مشاهدات مردم‌نگاری و نتایج حاصل از کدگذاری‌ها ارائه می‌شود. طرح‌واره جنسیتی به معنای شکل‌گیری مجموعه‌ای از الگوها و قوانینی است که بر تفکر، احساس و رفتار فرد تاثیر می‌گذارد و تعامل او با دنیای بیرون و درون را شکل می‌دهد (پری، پالتی و کوپر، ۲۰۱۹: ۲). این امر به این معنا است که فرد مبتنی بر طرح‌واره جنسیتی خود در حضور محرک و با فرایندهای ذهنی که به صورت واسطه‌ای عمل می‌کنند، رفتار متناسب با جنسیت خود را اتخاذ می‌کند. براساس کدگذاری حاصل از مصاحبه‌ها و مشاهدات مردم‌نگاری، این طرح‌واره از دریچه چهار پیش‌زمینه محوری یعنی طبقه‌بندی جنسیتی، فشار جنسیتی، محرومیت جنسیتی و پیش‌داوری بین‌گروهی جنسیتی حاصل می‌شود.

جدول ۱ اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

کد	سن	جنس	تحصیلات	شغل	تعداد فرزند	جنس فرزند	سن فرزند	نسبت با کودک
۱	۳۷	زن	کارشناسی	شاغل	۱	پسر	۶	مادر
۲	۳۵	زن	کارشناسی	خانه‌دار	۲	دختر، پسر	۸،۶	مادر
۳	۳۰	زن	کارشناسی ارشد	خانه‌دار	۲	دختر، دختر	۷،۱۰	مادر
۴	۴۲	زن	کارشناسی	خانه‌دار	۲	پسر، پسر	۸،۶	مادر
۵	۴۲	زن	کارشناسی	شاغل	۱	دختر	۷	مادر
۶	۳۳	زن	کارشناسی	خانه‌دار	۲	دختر، پسر	۸،۶	مادر
۷	۶۴	زن	کاردانی	خانه‌دار	۳	پسر، دختر	۳۷،۴۲	مادر بزرگ
۸	۶۸	مرد	کارشناسی	شاغل	۲	دختر، پسر	۸،۶	پدر
۹	۶۸	زن	کارشناسی	دانشجو	--	--	--	خاله
۱۰	۳۲	مرد	کارشناسی	شاغل	۱	دختر	۷	پدر
۱۱	۴۲	مرد	کاردانی	شاغل	۲	پسر، پسر	۸،۶	پدر
۱۲	۳۰	زن	کارشناسی	شاغل	--	--	--	عمه

- طبقه‌بندی جنسیتی

س‌آغاز شکل‌گیری هویت جنسیتی در کودکان، منوط به اولین بعد آن یعنی طبقه‌بندی خود به عنوان دختر یا پسر است. کودک در این مرحله به آگاهی جنسیتی که تحت عنوان دختر بودن یا پسر بودن است مجهز می‌شود. این طبقه‌بندی در حدود دو تا سه سالگی در کودک شکل می‌گیرد و به شدت متأثر از نگرش، احساسات و پس‌خوراندی است که والدین به کودکان منتقل می‌کنند. محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

می‌کنند (گیلمور و مرسند، ۲۰۱۴: ۴۹). البته باید در نظر داشت که طبقه‌بندی جنسیتی در این مرحله لزوماً به تثبیت آن منجر نمی‌شود. چرا که تثبیت هویت جنسیتی در حدود شش تا ده سالگی است و کودک به ایفای نقشی می‌پردازد که پیش از این در مراحل قبلی (تقلید و بازی) آموخته است (مید، ۱۴۰۰: ۱۶۱). تثبیت هویت جنسیتی از منظر روان‌شناسان تحولی به مرحله‌ی نهفتگی باز می‌گردد و یکی از مهم‌ترین دلایل آن تغییرات شناختی کودک، افزایش ظرفیت‌های نمادسازی و تقویت هویت با ارزش‌های بزرگ‌سالان است. به همین دلیل الگوبرداری کودک از والدین و مراقبین نزدیک در طبقه‌بندی و تثبیت هویت جنسیتی حائز اهمیت است (آندرسون، ۲۰۰۲: ۷۷).

بنابر یافته‌های حاصل از میدان، کودک به دلیل تعامل گسترده با پدر یا پدربزرگ علاقه‌ی زیادی به تعمیرات منزل یا ماشین داشته است که به مثابه‌ی امری مردانه در نظر گرفته می‌شود و این سرآغاز آگاهی به آن چیزی است که در طبقه‌بندی مردانه یا زنانه قرار می‌گیرد (میدان شماره ۱ و ۴). علاوه بر این کودک پس از دریافت پسخوراند (تشویق و تایید) از دیگری به دلیل انجام کارهای مردانه یا زنانه، الگوهای جنسیتی را در خود تقویت می‌کند و آگاهی جنسیتی خویش را از طبقه‌بندی‌های جنسیتی، درونی‌سازی می‌کند.

- چون در کارخانه به پدرم کمک می‌کند به او مرد کوچک می‌گوییم (اطلاع‌رسان شماره ۱۱).
- در میدان دیگری کودک دختر با تقلید از آرایش و پوشش مادر، خنده‌ی اطرافیان را موجب می‌شد که این به تکرار رفتار او در موقعیت‌های متفاوت منجر شد. در واقع او با تقلید و تکرار رفتارهای والد هم‌جنس خود و دریافت پسخوراندی که به تایید او منجر می‌شد، نه تنها از نشانه‌های جنسیتی مربوط به یک جنس آگاه می‌شود که ارزش‌های جنسیتی متناسب با آن را نیز یاد می‌گیرد. کودک با الگوبرداری از اطرافیان و به خاطر سپاری آن چیزی که مشاهده می‌کند، ارزش‌های جنسیتی را تقلید می‌کند و با بازتولید آن در زمان‌بندی اجتماعی، آنچه که آموخته است به بخشی از هویت او تبدیل می‌شود.
- *آندرز بامزه ادای خواهرم را درمی‌آورد، هرکس می‌آید اینجا می‌گوید بیا ادای مامانت را دربار ببینیم. سریع لباس و کفش و می‌پوشد، آرایش می‌کند، همه می‌میرند از خنده* (اطلاع‌رسان شماره ۹).
- یافته‌های میدان حاکی از آن است که کودکان پسر و دختر با استفاده از نشانه‌هایی کلامی و غیرکلامی چون موی کوتاه، موی بلند، دامن، روسری، آرایش کردن، جیغ‌زدن، گریه کردن و اسباب‌بازی‌های دخترانه/ پسرانه خود را به عنوان دختر/ پسر طبقه‌بندی می‌کنند و اگر از نشانه‌هایی نامتناسب با جنسیت خود استفاده کنند، با واکنش بیرونی مواجه می‌شوند.
- *تا شروع کرد به جیغ زدن، بهش گفتم اگر جیغ بزنی می‌فرستم مدرسه دخترخالهات پیش دخترها* (اطلاع‌رسان شماره ۱).
- همچنین بر مبنای یافته‌ها اگر کودک دختر، تمایلی به بازی با عروسک‌هایی همچون باربی نداشته باشد و اگر کودک پسری، اوقات فراغت خود را با عروسکی که متناسب با جنسیت او نیست بگذراند، با واکنش منفی از دیگران مواجه می‌شود. در شرایطی که حتی والد واکنشی به این موضوع نشان نمی‌دهد، اطرافیان پسخوراندی در جهت عدم تایید این موضوع نشان می‌دهند. در این صورت والدین به عنوان ورودی اولی هستند که در تعامل با دیگری، کنش معناداری را به کودک (ورودی دوم) منتقل می‌کنند تا طبق انتظارات بیرونی عمل کرده باشند و کودک را به عدم استفاده از ابژه نامتناسب با جنسیت او سوق بدهند (میدان شماره ۴).
- *یادم هست این عروسکش و خیلی دوست داشت همه جا با خودش می‌آورد ولی بعضی از مادرها به من می‌گفتند نگذار عروسک بازی کند، برای پسر خوب نیست* (اطلاع‌رسان شماره ۴).
- *همه دوست‌های دخترم باربی دارند، این عاشق لگو و این چیزهاست، واقعا نمی‌دانم چرا* (اطلاع‌رسان شماره ۳).

- فشار جنسیتی

انتظار عملکرد متناسب با طبقه‌بندی کودک به عنوان دختر یا پسر به دومین بعد از هویت جنسیتی، یعنی فشار جنسیتی منجر می‌شود. فشار جنسیتی، کودک را ملزم به اطاعت از انتظارات بیرونی می‌کند و هم‌زمان او را از عواقبی همچون طرد به دلیل سرپیچی از این انتظارات، آگاه می‌سازد. کودک در این بعد از جنسیت آگاه می‌شود که اگر برخلاف انتظارات بیرونی و هویت جنسیتی خود عمل کند، انتقادات و تمسخر گسترده‌ای را دریافت می‌کند که متعاقباً برای او احساس شرم و گناه را به وجود می‌آورد. در واقع در مرحله‌ی نهفتگی (سنین ۶ تا ۱۰ سالگی) به دلیل اهمیت تطبیق اجتماعی، امنیت روانی کودک در صورت محمدی، آذین، نعمت طاوسی، محترم، رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی. جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۱۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

عملکرد متناسب با انتظارات دیگری تامین می‌شود و در غیر این صورت، دیگران برای او به عنوان منابعی از تولید شرم و گناه تبدیل می‌شوند (گیلمور و مرسند، ۲۰۱۴: ۱۵۸). در یکی از میدان‌های پژوهش، کودک پسر به دلیل الگوبرداری از خواهر بزرگ‌تر و گذراندن اکثر وقت خود با او، تمایل زیادی برای روسری سرکردن و لاک زدن داشت. عواقب این عملکرد با عدم تمایل هم‌سالانش (همسایه) در بازی با او شده بود و به همین دلیل مدام مورد تمسخر هم‌سالانش قرار می‌گرفت. در واقع پس از تثبیت هویت جنسیتی کودک و ورود به مرحله مسابقه کودک از خودنظم‌جویی برای ارزیابی کنش خود و واکنش دیگری استفاده می‌کند و اگر با ارزیابی منفی خود مواجه شود، به تشویق یا تنبیه خود می‌پردازد.

- شنیدم پسر همسایه پایینی گفت تو که روسری سرت می‌کنی با ما نیا بازی، بازی پسرانه است (اطلاع‌رسان شماره ۶).
- اصلا دوست ندارد با پسرها بازی کند، فکر می‌کند همه پسرها مثل پسرهای ساختمان قرار است مسخره اش کنند (اطلاع‌رسان شماره ۸).

- محرومیت جنسیتی

تجربه فشاری که کودک به دلیل هویت جنسیتی خود در انجام برخی از کارها متحمل می‌شود، او را به آگاهی از محرومیت جنسیتی می‌رساند که هم‌زمان احساساتی از ناتوانی و ناکامی به دلیل نارسایی هویت او فراهم می‌سازد. در واقع کودک پس از آنکه از انجام کاری منع می‌شود و تحت فشار جنسیتی قرار می‌گیرد، از دسترسی به منبع مورد علاقه محروم می‌شود که به او احساس ناکامی می‌دهد. کودکان دختر در برخی از این میدان‌ها به دلیل عدم توانایی برای شرکت در برخی از بازی‌ها همچون فوتبال یا بازی‌های بیرون از خانه، مأیوس می‌شدند و احساس ناتوانی می‌کردند. آن‌ها زمانی که تمایل داشتند تا در کنار برادر خود به بازی‌های بیرون از خانه بپردازند، با هشدار والدین و اطرافیان مواجه می‌شدند. در برخی از میدان‌های مورد مطالعه، منع کودک دختر در بازی‌های پسرانه، به دلیل جلوگیری از آسیب او بود و والدین تصمیم خود را به عنوان محافظت از کودک دختر در نظر می‌گرفتند و حتی گاهی علت منع را به دلیل ماهیت پسرانه برخی از بازی‌ها در نظر نمی‌گرفتند. با این حال کودکان دختر منع از بازی‌های مورد علاقه را به مثابه محرومیت از آنچه می‌خواستند، در نظر می‌گرفتند. در چنین شرایطی والدین برای آرام کردن آن‌ها، بازی‌های دیگری را پیشنهاد می‌کردند یا با کودک خود همراه می‌شدند تا کودک احساس ناکامی از عدم شرکت در بازی را فراموش کند. برخی از این کودکان، زمانی که از برخی بازی‌ها منع می‌شدند، احساسات خود را به گونه متفاوتی نشان می‌دادند و برونی‌سازی متفاوتی از احساسات داشتند.

- نگین می‌خواست با نیما برود فوتبال بازی کند نگذاشتم، آخه اگر یک چیزی بشود چی؟ خلاصه نگذاشتم، او هم آمد خانه شروع کرد دیوارها را خط‌خطی کردن (اطلاع‌رسان شماره ۲).
- وقتی با برادرش می‌آید پایین به همراه برادر و دایی‌اش از این بازی‌های کامپیوتری خشن می‌کنند، دعا که می‌کنم به من اخم می‌کند می‌رود بالا (اطلاع‌رسان شماره ۷).

- پیش‌داوری بین‌گروهی جنسیتی

پس از گذر از ابعاد جنسیتی چون طبقه‌بندی، فشار و محرومیت، کودک هویتی درون‌گروهی برای خود می‌سازد که او را از تفاوت‌های بین‌گروهی آگاه می‌سازد (ترنر، ۱۹۸۷: ۵۱). آگاهی از هویت درون‌گروهی او را متوجه تفاوت‌ها و شباهت‌های گروه‌های جنسیتی می‌کند. همچنین شکل‌گیری هویت درون‌گروهی، کودک را به توانایی و ناتوانی گروه خود و دیگری آگاه می‌سازد؛ به همین دلیل است که آگاهی از نقاط قوت او و پیشی گرفتن آن بر دیگری به او احساس قدرت و توانایی می‌دهد و ناتوانی از آنچه که گروه مقابل قادر به انجام آن است، منجر به ناکامی او می‌شود. برخی از یافته‌های میدان حاکی از آن است که پیشی گرفتن توانایی فرد بر جنس مقابل یا ناکامی از آنچه که گروه مقابل قادر به انجام آن است، منجر به تولید برخی از ژست‌های نمادین غیرکلامی (پوزخند زدن، ابرو بالا انداختن، خندیدن، چنگ انداختن و گریه کردن) می‌شود. این ژست‌ها یا به معنای اثبات توانایی خود و ناتوانی دیگری است و یا نوع متفاوتی از برونی‌سازی احساسات به دلیل ناکامی ناشی از پیش‌داوری بین‌گروهی است.

- وقتی با بچه اون یکی برادرم که پسر است بازی می‌کند، می‌بینم یک وقت‌هایی اذیتش می‌کند، نقاشی خط‌خطی می‌کند، بعد این می‌زند زیرگریه، آرمان هم شروع می‌کند به خندیدن (اطلاع‌رسان شماره ۱۲).
- خیلی حواسش به خواهرش هست، همیشه از خواهرش مواظبت می‌کند، حس قدرت بهش می‌دهد (اطلاع‌رسان شماره ۸).

محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جدول ۲ نمونه کدگذاری باز و محوری

مقاله‌ها	مفاهیم	مقوله محوری
پسر که نباید روسری سر کند. مثل پسرها لباس نباید پوشید. به خواهرم گفتم طبیعی نیست پسرش اسباب‌بازی دوست دارد.	موی کوتاه/ موی بلند باربی، اسپایدرمن روسری	طبقه‌بندی جنسیتی
تو که روسری سر می‌کنی با ما پسرها بازی نکن دختر اگر برود کوچه بازی کند دست و پایش می‌شکند.	انتقاد شرم تمسخر	فشار جنسیتی
از من می‌پرسد چرا نمی‌توانم با نیما فوتبال بازی کنم؟ نگذاشتم بازی خشن کند مشتی به من زد و رفت بالا.	ناتوانی برونی‌سازی متفاوت احساسات	محرومیت جنسیتی
به پسرم گفتم باید مواظب خواهرش باشد. زور آرمان می‌رسد، نقاشی‌ها را خط خطی می‌کند اذیت می‌کند، برکه هم می‌زند زیر گریه. مثل مرد در کارهای خانه کمک می‌کند.	اثبات قدرت اثبات توانایی	پیش‌داوری بین‌گروهی جنسیتی

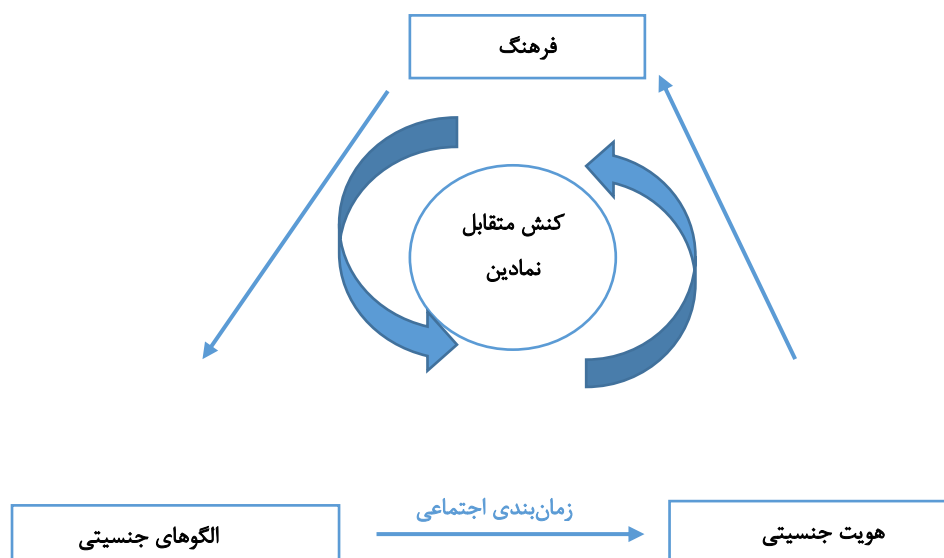
۵- بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با تکیه بر رویکرد انسان‌شناسی روان‌شناختی، به بررسی ارتباط بین فرهنگ‌پذیری و شکل‌گیری هویت جنسیتی در کودکان از ابعادهای متفاوت جنسیتی پرداخته شد. ضرورت این بررسی چگونگی شکل‌گیری هویت جنسیتی در کودکان از طریق ارتباط متقابل با والدین و اطرافیان نزدیک بود. برای دستیابی به این هدف، خانواده‌هایی با روش نمونه‌گیری هدفمند از منطقه یک شهر تهران انتخاب شدند و از طریق مردم‌نگاری، داده‌هایی از میدان‌های پژوهش جمع‌آوری شد. یافته‌های میدان حاصل از کنش‌های متقابل والدین و اطرافیان نزدیک با کودکان و تأثیرگذاری آن در ابعاد متفاوت هویت جنسیتی کودکان بود. والدین یا مراقبین کودک، با تکیه بر ژست‌های کلامی نمادین (جیغ زن، این لباس دخترانه/پسرانه نیست، پسر که گریه نمی‌کند، دختر فوتبال بازی نمی‌کند) و ژست‌های غیرکلامی نمادین (اخم کردن به عنوان عدم تایید، لبخند زدن به نشانه تایید)، الگوها و ارزش‌های جنسیتی را به کودکان منتقل می‌کنند و کودکان پس از گذر از مراحل تقلید و بازی، این الگوهای جنسیتی را درونی‌سازی می‌کنند که به تثبیت هویت و شکل‌گیری خود منسجم منجر می‌شود. علاوه بر این، یافته‌ها حاکی از آن است که تنها نقش صرف والدین در شکل‌گیری هویت جنسیتی کودک حائز اهمیت نیست، چرا که اطرافیان نزدیک کودک نیز که در تعامل با او هستند اهمیت بسزایی دارند.

همچنین نتایج حاکی از آن است که کودکان علاوه بر دسته‌بندی خود به عنوان پسر/ دختر با پسخوراندی که از دیگری به دلیل انتظارات مربوط به هویت خود دریافت می‌کنند، می‌آموزند که چگونه براساس ارزش‌های دیگری عمل کنند و با چالش‌های محمدی، آذین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

مربوط به جنسیت خود نیز مواجه می‌شوند. این چالش‌ها به معنای عدم توانایی آنان از انجام کارهایی است که به آن تمایل دارند؛ در برخی از میدان‌های پژوهش کودک دختر به دلیل انتظارات دیگری از بازی‌هایی که پسرانه بود، اجتناب می‌کرد یا کودک پسر به دلیل همین انتظارات از گروه هم‌سالان خود طرد می‌شد. چنین چالش‌هایی نه تنها کودک را از معایب هویت خود آگاه می‌سازد بلکه مزایایی را نیز برای او به تصویر می‌کشد. پوزخند کودک پسر در هنگام منع مادر از بازی کردن دختر، نوعی از احساس قدرت و توانایی در او ایجاد می‌کند که در عین حال او را از مزایای هویتش مطلع می‌سازد. این امر خود در ادامه آن چیزی است که پیش‌داوری جنسیتی بین‌گروهی را نیز شکل می‌دهد؛ باور به اینکه آنچه دختران یا پسران انجام می‌دهند منحصر به هویت جنسیتی آنان است. در برخی از میدان‌ها علت همکاری نکردن پسران با دختران، کم‌ارزش دانستن توانایی دختران در برخی از امور بود که قضاوت جنس مقابل بر ناتوانی آن‌ها را موجب می‌شد.

در مجموع، نتایج به دست آمده از کدگذاری‌های صورت گرفته، حاکی از ارتباط بین الگوهای فرهنگی تربیتی مراقبین کودک و شکل‌گیری و تثبیت هویت جنسیتی در کودکان است که براساس مکتب کنش متقابل نمادین هربرت مید است. از این جهت، کودکان بر اساس پسخوراندی که از والدین و اطرافیان در طی زمان دریافت می‌کنند، ارزش‌های جنسیتی را می‌آموزند و کلیت منسجمی از هویت جنسیتی را دریافت می‌کنند. این پسخوراندی متأثر از ژست‌های کلامی و غیرکلامی نمادینی است که در تناسب با نقش و جنسیت کودک قرار می‌گیرد و ریشه در نظام‌های معنایی دارد. اهمیت تأکید بر چنین ژست‌هایی به دلیل تأثیر آن‌ها از بسترهای فرهنگی و اجتماعی است که در زمان‌بندی اجتماعی و پس از یادگیری و درونی‌سازی، هویت جنسیتی کودکان را شکل می‌دهد (فرانسیس^۱، ۱۹۷۹: ۵۲۵). شکل ۱، مدل نظری شکل‌گیری هویت جنسیتی کودکان در زمان‌بندی اجتماعی است و با بازتولید ارزش‌های مربوط به آن از طریق کنش‌های متقابل نمادین به تثبیت هویت کودکان منجر می‌شود. در واقع، کنش‌های شکل گرفته در بسترهای به خصوص، حاکی از نظام‌های معنایی پنهانی دارند که با نظم خاصی در طی زمان تولید و بازتولید می‌شوند (فکوهی، ۱۳۹۰، ص ۱۸۷).

شکل ۱- مدل نظری شکل‌گیری هویت جنسیتی

در مجموع، با توجه به اینکه هویت جنسیتی، احساس، تفکر، رفتار و تجارب زیسته متفاوتی را برای افراد شکل می‌دهد، پیشنهاد می‌شود تا یافته‌های کمی (بررسی مؤلفه‌های روان‌شناختی) و کیفی (تجارب زیسته افراد) به صورت هم‌زمان بررسی

¹ Frances

محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی.

جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۱۷(۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

شوند که از محدودیت‌های این پژوهش نیز به شمار می‌آید. به همین دلیل برای مقایسه یافته‌های حاصل از آزمون‌های روان‌شناختی و داده‌های مردم‌نگاری، پیشنهاد می‌شود از روان‌شناس و انسان‌شناس در کنار یکدیگر این موضوع را مورد مطالعه قرار دهند تا اطلاعات جامع‌تری برای پژوهشگران حاصل شود (چئونگ و دیگران، ۲۰۱۱، ص ۶۰۰). افزون بر این، به دلیل شغل بودن اکثر پدران در میدان‌های مورد مطالعه، دسترسی اندکی به آن‌ها وجود داشت که این امر مانع از انجام گفت‌وگو و مشاهده برای مردم‌نگار شد که از دیگر محدودیت‌های این پژوهش به شمار می‌آید.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

مشارکت نویسندگان

مقاله محصول مشارکت مشترک نویسندگان است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- آنکروزینو، مایکل (۱۳۹۶). درآمدی بر مردم‌نگاری. ترجمه جبار رحمانی و محمد رسولی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات. جعفری، علی (۱۴۰۰). بدن زنان در تصاویر کتاب‌های درسی پس از انقلاب: بازنمایی و سیاست. *پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران*. ۱۱ (۱)، ۴۱-۶۷.
- ریتزر، جورج (۱۳۸۶). *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: علمی.
- سامانی، سیامک و خیر، محمد (۱۳۸۰). بررسی فرایند تحول مراحل مختلف هویت جنسی در کودکان ۲ تا ۷ سال. *روانشناسی و علوم تربیتی*، ۳۱ (۲)، ۱۵۷-۱۷۳.
- شاهی صنوبری، سمانه؛ فولادیان، مجید؛ خیامی، مونا و افشارکهن، ملیحه (۱۴۰۱). درک کودکان از کلیشه‌های جنسیتی (تحلیل نقاشی کودکان ۶ تا ۱۲ ساله شهر مشهد). *فصلنامه جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۴ (۴)، فروید، زیگموند (۱۴۰۰). *توتنم و تابو*. ترجمه محمدعلی خنجی. تهران: نگاه.
- فلیک، اووه (۱۳۹۴). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نی.
- فکوهی، ناصر (۱۳۹۰). *تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی*. تهران: نی.
- کرامش، کلر (۱۳۹۰). *زبان و فرهنگ*. ترجمه فریبا غضنفری، راحله قاسمی و پدram لعل‌بخش. تهران: امیرکبیر.
- کیوی، ریموند و کامپنهود، لوک‌وان (۱۴۰۰). *روش تحقیق در علوم اجتماعی*. ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر. تهران: توتیا.
- مید، هربرت (۱۴۰۰). *ذهن، خود و جامعه از منظر یک جامعه‌شناس رفتارگر*. ترجمه محمد صفار. تهران: سمت.
- هولمز، ماری (۱۳۸۷). *جنسیت در زندگی روزمره*. ترجمه محمدمهدی لیبی. تهران: نقد افکار.
- یزدانی، سمیه و سهرابی شگفتی، نادره (۱۳۹۷). تأثیر آموزش تربیت جنسی بر هویت جنسی کودکان ۷ تا ۱۱ سال شهر شیراز. *مشاوره کاربردی*، ۸ (۲)، ۹۸-۱۰۸.

References

- Anderson, P. (2002). Assessment and development of executive function during childhood. *Child Neuropsychol*, 8(2), 71-82.
- Abbott, T. (2001). *Social and Personality Development*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1988). Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. *The Johns Hopkins University Press*. 40 (4), 519-531.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37 (2), 122-147.
- Bandura, A. (1978). The self system in reciprocal determinism. *American Psychologist*, 33(4), 344-358.

محمدی، آدین؛ نعمت طاوسی، محترم؛ رحمانی، جبار (۱۴۰۳). هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی: پژوهشی در انسان‌شناسی روان‌شناختی. *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۷ (۱)، ۱۱۵-۱۳۱.

- Cheung, F.M, Vijver, V. D., & Leong, T. L. (2011). Toward a new approach to the study of personality in culture. *American Psychologist*, 66 (7), 593-603.
- Costa Jr, P.T., & McCrae, R.R. (2008). *The Revised Neo Personality Inventory*. Sage publications, Inc.
- Carver, P. R., Younger, J. L., & Perry, D. G. (2003). Gender identity and adjustment in middle childhood. *Sex roles*, 49, 95-109.
- Caspi, A., Roberts, B. W., & Shiner, R. L. (2005). Personality development: stability and change. *Annual Review of Psychology*. 56,453-484.
- Dein, S. (2019). *Culture and psyche: psychological approaches in Anthropology*. Newcastle: Cambridge scholar library.
- Dewey, J. (1896). The reflex arc concepts in psychology. *Psychological review*, 3(4),357-370.
- Davis, M. M., Modi, H. H., & Rudolph, K. D. (2020). *Gender and emotion*. London: Wiley-Blackwell.
- Donnellan, M. B., & Lucas, R. E. (2008). Age differences in the big five across the life span: evidence from two national samples. *Personality and aging*. 23(3), 558-566.
- Erikson, E.H (1950). *Childhood and Society*. New York: Norton.
- Eller, D. J. (2019). *Psychological Anthropology for the 21st Century*. New York: Routledge.
- Epstein, S. (1984). *The stability of behavior across time and situations*. New York: Academic Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Frances, S. J. (1979). Sex differences in nonverbal behavior. *Sex Roles*, 5 (4), 519-535.
- Friedle, A., Ponderfer, A., & Schmidt, U. (2019). Gender differences in social risk taking. *Journal of Economic Psychology*, 77, 1-35.
- Fischer, A. H., Mosquera, P. M., Vianen, A. E., & Manstead, A. S. (2004). Gender and Culture Differences in Emotion, *American Psychological Association*.4 (1), 87-94.
- Goodwin, R. D., & Gotlib, I. H. (2004). Gender differences in depression: the role of personality factors. *Elsevier*, 126 (2), 135-142.
- Gupta, T. (2021). Gender differences on personality trait. *International Journal of Indian Psychology*, 9(3), 1466-1470.
- Gilmore, K. J., & Meersand, P. (2014). *Normal Child and Adolescent Development*. London: American Psychiatry Publishing.
- Howitt, D. (2010). *Qualitative Research Methods in Psychology*. London: Loughborough University.
- Heine, S. J., & Buchtel, E. E. (2009). Personality: The Universal and Culturally Specific. *The annual review of Psychology*, 60, 369-394.
- Halim, M. L. D., Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., Shrout, P. E., & Amodio, D. M. (2017). Gender attitudes in early childhood: Behavioral consequences and cognitive antecedents. *Child development*, 88(3), 882-899.
- Krenberg, O. F. (2018). What is personality? *Journal of Personality Disorders*, 30 (2), 145 – 156.
- Linveh, H., & Linveh, C. (1989). The five-factor model of personality; Is evidence for its cross-measure validity premature? *PersonaUty and Individual Differences*, 10, 75-80.
- Lunneblad, J., & Johansson, T. (2019). Violence and gender thresholds: A study of the gender coding of violent behavior in schools, *Gender and Education*, 33(1) ,1-16.
- Mead, M. (1965) *Coming of Age in Samoa. A study of adolescence and sex in primitive societies*. London: Penguin.
- Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1974). *The Psychology of Sex Differences*. Stanford: Stanford University Press.
- McAdams, D. P. (1992). The five-factor model in personality. *Journal of Personality*, 60 (2), 329-361.
- Martin, C. L., & Ruble, D. N. (2010). Patterns of gender development. *Annual review of psychology*, 61, 353-381.
- Perry.D.G., Pauletti, R.E., & Cooper, P.J. (2019). Gender Identity in childhood: A review of the literature. *International Journal of Behavioral Development*, 43(4), 289-304.
- Van Lange, P., Kruglanski, E., & Higgins, E.T. (2012). *Handbook of theories of social psychology*. London: SAGE publications.
- Quinn, N. (2018). *Advances in Culture Theory from Psychological Anthropology*. Switzerland: Springer.

- Rust, J., Golombok, S., Hines, M., Johnston, K., Golding, J., & ALSPAC Study Team. (2000). The role of brothers and sisters in the gender development of preschool children. *Journal of experimental child psychology*, 77(4), 292-303.
- Turner, J. C. (1987). *Rediscovering the Social Group*. New York: Basil Blackwell.
- Wrightsman, L. S. (1977). *Social Psychology*. Monterey: Brooks.